

IJBEMP

International Journal of Business, Economics and Management Perspectives

Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi

ISSN: 2458-8997

Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 2017, s. 1-10

Yrd. Doç. Dr. Yasin ACAR

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Maliye Bölümü

THE DETERMINANTS OF VOTER TURNOUT IN TURKEY: TELEVISION EFFECT AS A SPECIAL CASE

THE DETERMINANTS OF VOTER TURNOUT IN TURKEY: TELEVISION EFFECT AS A SPECIAL CASE

Abstract

The topic of the determinants of voting turnout has become a common research area in political economy and public choice. We study on Turkey in this paper and particularly try to find how television influences people in terms of participation to the elections. We use panel data econometric method and create a dummy variable that identify the provinces where television transmitter was set up before election. We show that the provinces where residents began to follow television broadcast participated the elections much more compared to provinces without television broadcasting. We also find that income per capita, high school and university graduate ratio and population variables are associated with voter turnout in Turkey.

Keywords: Voter Turnout, Mass Media, Panel data, Television

TÜRKİYE'DE SEÇİMLERE KATILIMIN BELİRLEYİCİLERİ: ÖZEL DURUMDA TELEVİZYON ETKİSİ"

Özet

Seçimlere katılım oranının belirleyicileri konusu politik ekonomi ve kamu tercihinde ortak bir araştırma konusu olmuştur. Bu makalede Türkiye’de seçimlere katılım anlamında televizyonun halkı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırma tekniği olarak, 1969-2009 yılları arasında panel veri ekonometrisi ile seçimlerden önce televizyon vericilerinin kurulduğu illeri belirleyen kukla değişken kullanılmıştır. Çalışma sonucunda televizyon yayını izlemeye başlayan illerde yaşayanların televizyon yayınının olmadığı illere göre daha fazla seçimlere katılım gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca kişi başı gelir, lise ve üniversite mezunu oranı ve nüfus değişkenlerinin Türkiye’de seçimlere katılım ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seçimlere Katılım, Medya, Panel Data Ekonometrisi, Televizyon

1. INTRODUCTION

In Turkey, The Turkish Radio and Television Corporation (TRT) was established on 1964 and started to broadcast with a transmitter located in the capital, Ankara, in 1968. After this milestone, the provinces reached to the television signals on different dates via transmitters. Mainly television became widespread after 80’s. It is clearly shown that most of the citizens have followed the news from television channels (RTUK, 2009). TRT is known with its unbiased news since it is a formal public organization.

Television broadcast and newspaper articles are one of the most important sources for citizens to be informed about politics or politicians. The media’s central role in determining what information about the public justifies the recent increased attention to how to media shapes public knowledge and behaviour (Besley and Burges, 2002).

Theory suggests that news media may affect political outcome through two important channels. First, media spread disseminate information about politics, which may in turn increase political participation (Feddersen 2004). Second media may persuade voters to support particular parties or politics or indirectly shift party support (Graber 2000). In the light of this link, we will endeavour to

uncover the causality between watching television, in other words getting television signals in regions, and political participation.

It is commonly expressed that in a market with no alternative media sources, turnout is depressed because voters have limited information about politic issues, candidates and parties in elections.

The difference in the voting behaviour among agents comes from the presence of asymmetric information: some agents are informed, some uninformed (Lassen, 2004). The central result of Feddersen and Pesendorfer (1996) is that it can be optimal for uninformed independent voters to abstain from voting even though they may prefer one alternative to the other.

To address the possibility of a spurious relationship, firstly we discuss theory and evidence on the determinants of voter turnout the extent to which there could be correlation with political outcomes of interest (television).

Geys (2006) provides an assessment of the empirical works that look for the answer of why people turn out. He limited his scope that part of the literature which uses aggregate-level data. He takes into account the estimation results from 83 studies where the dependent variable is voter turnout measured at district, municipality, state or country level. The reason for this focus on aggregate-level empirical work is that, at this level, individual idiosyncrasies cancel each other out (Matsusaka and Palda, 1999).

Matsusaka (1995) embeds an information theory in the standard rational voter model. The key link is that a person's expected benefit from casting a decisive vote is increasing in her certainty that she is supporting the best candidate. As a result, the person is more likely to vote as she becomes surer about which way to vote. Confidence in a voting decision is increased by raw information about candidates and knowledge about the model of the world. Thus, as the price of information falls and knowledge rises a person's probability of voting goes up.

Lerner (1958) argues that as a result of industrialization and urbanization, the rural masses realize job opportunities and improved welfare of urban centres which propel them towards the cities. Once they arrive in the cities, they are further motivated to learn how to read and write and they began to follow the news in media. They discover that literacy is a necessity in the urban lifestyle and written culture of the city. If one is literate enough to follow the news in the printed media, it has become more available to have politic ideas and to be informed about the candidates or elections. Literacy and education tend to motivate mass media exposure and increase an interest in the affairs of government.

Section 2 gives a literature review of media and voter turnout, section 3 mentions about political background of Turkey, section 4 explain the specification method of the research and econometric results and section 5 concludes the paper.

2. LITERATURE REVIEW OF MEDIA AND VOTER TURNOUT

Gentzkow (2006) uses variation across markets in the timing of television's introduction to identify its impact on voter turnout in the United States. He shows that the entry of television in a market coincided with sharp drops in consumption of newspapers and radio and in political knowledge as measured by election surveys. He found a significantly negative effect, accounting for between a quarter and a half of the total decline in turnout since 1950s.

Stromberg (2004) investigates whether radio increased voter turnout. His paper mainly focuses on radios impact on public spending. He argues that governors allocated more funds to areas with a high voter turnout. If radio ownership increases the probability of turnout, then radio can also affect

the allocation of relief spending via turnout. Voter turnout is likely to be increasing in radio penetration since people who listen to the radio become better informed about politics and therefore also more likely to vote. He finds that an increase in the share of households with radios by one percent increases turnout by 0.12 percent.

Lehoucq and Wall (2004) use several Ordinary Least Squares (OLS) models to evaluate the impact of sociological, institutional and spatial approaches to turnout across the municipalities of Guatemala. They find that more citizens turn out to vote as the size of a municipality decreases.

The rational theory of voting suggests that while the payoff from voting increases, *ceteris paribus*, voter participation will increase also. In previous researches, it is mentioned that broadcast media may have had some initial expansionary influence on voter participation in initial years of the advent of radio and television, however it was soon exhausted (Campbell, 1962).

In an article based on a telephone survey in Copenhagen voters, it is found that there is a causal effect of being informed on the propensity to vote in an referendum setting. The average treatment effect of being informed on the propensity to vote is 20 percentage points.

Settle and Abrams(1976) study the effects of some explanatory variables besides radio and television ownership on voter turnout in USA. They find that positive and generally significant coefficients on the radio and television variables indicate that more media related information about candidates encourage voting. They also suggest that income is negatively related to voter turnout.

In a recent study which has been built on assumptions about the way media markets affect politics, it is showed that newspapers have a robust positive effect on political participation (Gentzkow et al, 2009). They estimate that one additional newspaper increases both prudential and congressional turnout by approximately 0.3 percent points. An interesting result is that the effect on presidential turnout decreases after the introduction of radio and television. Their result is consistent with a model based on newspaper affect the political process mainly by providing information.

Literature on media effect on has significantly grown in recent years. Dellavigna and Kaplan (2007) has looked for an answer for the question of “does media bias affect voting behaviour?”. They analyze the entry of Fox News in cable markets and its impact on voting. After the conservative Fox News Channel was introduced into the market in 1996, it is found that there is a significant effect of the introduction of Fox News on the vote share in Presidential elections between 1996 and 2000. Republicans gained 0.4 to 0.7 percentage points in the towns that broadcast Fox News.

Waldfoegel and Obelholzer-Gee (2006) find that Hispanic voter turnout increased by 5 to 10 percentage points, relative to non Hispanic voter turnout, in markets where local Spanish Language television news became available. Their argument is that television carries both local and national news which are relevant for people in elections.

Two recent articles investigate the causal effect education on voter turnout, Dee (2003) and Milligan, Moretti and Oreopoulos (2003) use U.S. state government variation in compulsory schooling laws as instruments to identify the effect of education on voter turnout and other aspects of civic participation. Both studies find that more education causes a higher propensity to vote. Milligan, Moretti and Oreopoulos further find that education also implies greater interest in politics. However, this does not imply a causal effect of more knowledge on the propensity to vote and thus, leaves open the question of exactly how education increases turnout; several reasons are possible, including lowering costs of information processing but also through reducing alienation and increasing compliance with social norms through socialization (Lassen, 2004).

3. POLITICAL BACKGROUND OF TURKEY

The first multiparty elections in republican Turkey were held in 1946, though there is general agreement that these were not completely free and fair. However, only four years later, the government changed peacefully and democratically through popular election. The outcome of the 1950 election was rather dramatic. The party (Republican People's Party, CHP) that had founded the Republic was voted down, and the opposition (Democrat Party, DP), who were to govern Turkey for the following decade, won the election with a stunning 83.8 percent parliamentary majority. The DP's ten-year rule was ended by a coup on May 27, 1960. In 1961, electoral politics resumed with a new constitution and election law that introduced proportional representation.

Although the multi-party era of Turkey experienced three democratic breakdowns and military coups in 1960, 1971 and 1980, popular elections for national and local public offices have become institutionalized in Turkey (Carkoglu, Kalaycioglu, 2007).

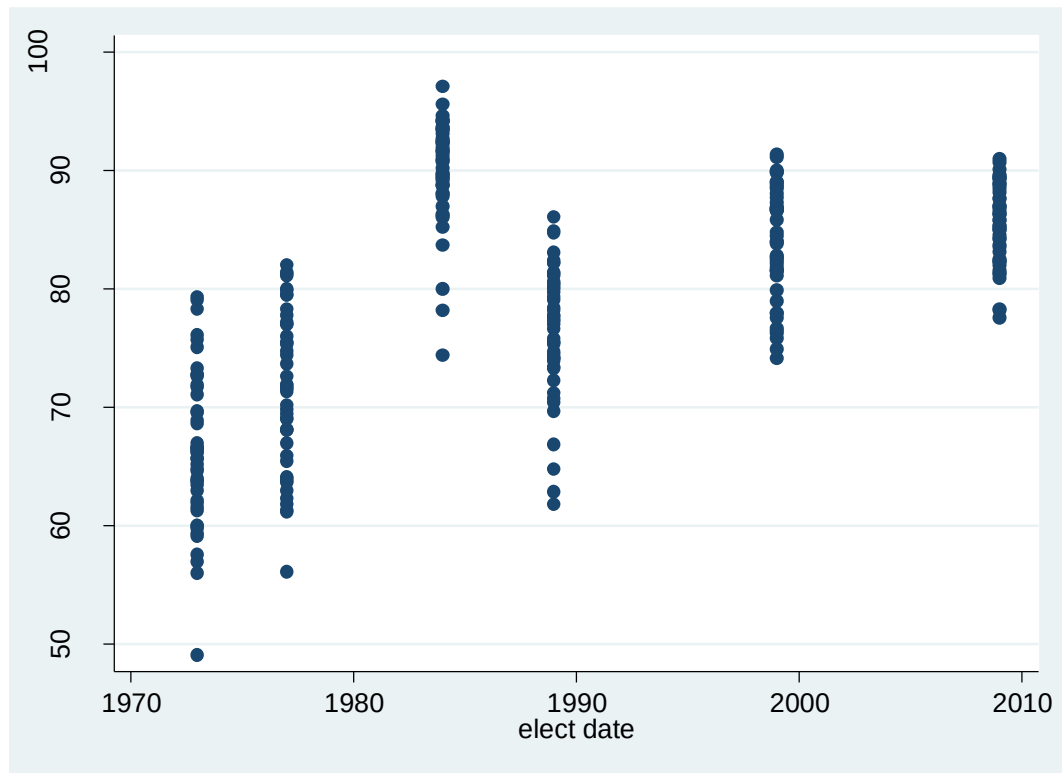
The years 1961 and 1980 came under the influence of the liberal 1961 Constitution and multi-party pluralism, which led to multiplication of political parties in the National Assembly, coalition governments and voluntary associations and vigorous and free press. The load of mass political participation became so important for the political system that it failed to cope with it. The Turkish political system was interrupted again in 1980 by the military forces. A first parliamentary election after the coup has been made in 1983. In comparison to the pre 1980 period of Turkey, Turkish voting participation rates seem to be quite high in the post 1983 period.

The citizens participated with a highly proportion to the elections in the first election after 1980 coup. The citizens uncovered their protest to military intervention by using the democratic rights. The government which was formed by Turgut Ozal adopted liberal politics particularly in economic area. Turkey has become more open to the world economy. As a result of this kind of politics, Turkish economic and politics improved gradually in terms of human rights, gross domestic product and international trade.

Until 2002, Turkey was governed by coalition governments. As a big financial crisis occurred in 2001, people mostly changed their perspective to the previous parties that lead to this bad economic condition and then Justice and Development Party, AKP, won the elections with a high voting ratio (34.4 %) and became unique party in the government.

Taking part in the national and local elections has always attracted a lot of popular support and the voting participation rates in the country have been relatively high.

The graph below demonstrates the voter turnout in elections in our sample between 1970 and 2010.

Parliamentary systems have two components. First, there are macro-level structural variables that include political parties and the party system, electoral laws and processes, and the rules pertaining to the functioning of formal institutions. Second, there are individuals who make decisions: They choose to vote or not to vote, and if they prefer voting, they then make a choice between available alternatives. Moreover, while some individuals have strong political attachments, others are rather fickle and can readily change their preferences.

4. SPECIFICATION METHOD AND ECONOMETRIC RESULTS

We assume that all agents behave according to information theory and we accept that television provides relevant information to voters whether it determines they will go to the election polls or not.

We use panel data set to reveal dynamics that are difficult to detect with cross-sectional data. We would like to uncover long term effects and development variables on voter turnout.

Independent variables are taken from censuses between 1965 and 2000 while the dependent variable, voter turnout, is taken from election data. Then We match the explanatory variables to the eligible voters in elections. For example if the election was made in 1979 and the census is available in 1980, We use 1980 demographic variables for election which is held one year ago. The resource of both data is Turkish Statistical Institute (TurkStat).

The following specification is used to test whether television increased voter turnout,

$$t_{ct} = \mu_c + \mu_t + \beta_1 TV_{ct} + \beta_2 X_{ct} + \varepsilon_{ct}$$

This equation is estimated using a panel of provinces 1973-2009 including province fixed effects, μ_c , election year fixed effects, μ_t , and a set of exogenous variables, X_{ct} , which we present on

table 1. The coefficient β_1 measures the effect of television on voter turnout. We are interested in testing this coefficient is positive, $\beta_1 > 0$.

The dependant variable, t_{ct} , is voter turnout in general elections in period 1973 and 2009. Another variable in regression is that the high school and university graduate ratio to the eligible voters in the population of the provinces.

We design a dummy variable, TV , to capture the influence of the broadcast media. Presumably as television became widespread at homes of potential voters, the flow of information about candidates and parties increased, *ceteris paribus*. Dummy variable is generated as follow:

$$TV = \begin{cases} 1, & \text{if the election was held after television transmitter set in province } i. \\ 0, & \text{otherwise.} \end{cases}$$

The summary statistics for the variables in analysis are shown in Table 1.

Table 1: Summary Statistics

Variable	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Voter turnout	78.93603	9.791336	49.1	97.1
High school, university graduate	17.55199	8.366617	3.614217	40.62264
Television Dummy	.6950355	.4612109	0	1
Population	171523.1	232996.6	13258	1432061
Income per capita	7.582895	6.547701	1.621115	40.78487

Table 2: Econometric Results

	Model 1	Model 2
Variable	Voter Turnout	Voter Turnout (logarithmic)
Constant	65.714*** (62.22)	4.954*** (9.18)
Television Dummy	8.849*** (6.83)	-0.456 (-1.29)
Highschool and University graduate ratio	0.402*** (5.27)	0.099*** (3.55)
Income per capita		0.199*** (4.17)
Population	-0.001*** (-3.32)	-0.299** (-9.57)
Observation	282	141
R ²	0.50	0.54

*** significant at 1 percent, ** significant at 5 percent, t statistics in parenthesis.

Table 2 reports fixed effect pane data estimation results. Model 1 includes the period of 1973-2009 which we examined 6 election times. The reason why we selected this time period is that there is a variation among provinces on reaching television signals in Turkey. We did not use income per capita variable in model one since it is not publicly available over the period. The coefficient of television transmitter dummy in model 1 is positive and statistically significant. The results show that television caused a significant increase in voter turnout. In other word, the individuals who live in provinces where television transmitter set up went to the polls much more, which is 8.849 percentage point.

It is also seen that high school and university graduate ratio increases voter turnout. This result is parallel with the literature that is more informed people more likely participate to the elections since they are more conscious their utility and preferences.

In model 2 We try to identify the determinants of voter turnout for several socio-economic variables. The variables in Model 2 are expressed in logarithmic form. Importantly, the relationship specified by most analyses may not be optimal, as there can be wide variation in population sizes across the sample. As such, it might be better to regard the natural logarithm of population size as is done in several paper, Filer and Kenny (1980), Blais and Dobrzynska (1998)¹.

The election years we examine in this regression are 1984, 1989 and 1999. The reason why We did not include 1994 election is that income data are not found for this year as censuses are held periodically in 10 years. Therefore We use 1999 election data and census. What is interesting in model 2 is that television dummy is statistically insignificant. We interpret this fact in this way; since most cities of Turkey were penetrated by television signals after 1985, watching television effect on voter turnout disappears. High school and university graduate ratio variable is still important to explain the determinants of voter turnout.

To control for the influence of income on voter turnout, We enter per capita GDP for each province (in 1987 prices) into the regressions. We find that voter turnout is higher in rich provinces relatively to poor provinces. The regression also shows that economic development fosters voter turnout. The reason underlying this hypothesis is that economic development makes people more informed and engaged in the political process (Powell, 1982). Powell does find a positive correlation between economic development and voter turnout.

The coefficient of population variable is negative and statistically significant in both models. This is parallel to the theory. Intuitively apparent, the greater the size of the community, the smaller the probability becomes that one single will make a difference. This leads a decrease in the expected utility from voting and makes it more likely that one abstains. Therefore this result shows the negative relation between population size and turnout rates.

5. CONCLUSION

This paper tries to uncover the determinants of voting turnout in Turkey between 1969 and 2009 in terms of decades. This topic has become a common research area in political economy and public choice literature. We study on Turkey in this paper and particularly try to find out how television influences people in terms of participation to the elections. Using a dummy variable that identify the provinces where television transmitter was set up before election, WE show that the provinces where residents began to follow television broadcast participated the elections more compare to previous election years. We also find that income per capita, high school and university graduate ratio and population is associated with voter turnout. Those results reveal that mass media, particularly televi-

¹ We also run the regression in normal form and the results are parallel but logarithmic forms represent robust relation.

sion broadcasting might affect voting behaviour of electorates and hence politicians may have an incentive to control the state television of the countries.

REFERENCES

- Besley T. and Burgess R., The Political Economy of Government Responsiveness: Theory and Evidence from India, *The Quarterly Journal of Economics*, November 2002.
- Blais A., Dobrzynska A., Turnout in Electoral Democracies, *European Journal of Political Research* 33: 239-261, 1998.
- Campbell A., "Has television reshaped politics?" , *Columbia Journalism Review*, 1 (Fall 1962), 10-13
- Carkoglu A., Kalaycioglu E., *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society*, Published in 2007, Tauris.
- David Drasen Lassen, 2004, The Effect of Information on Voter Turnout: Evidence from a Natural Experiment, *American Journal of Political Science*, Volume 49, Issue 1.
- DellaVigna S. and Kaplan E., "The Fox News Effect: Media Bias and Voting" , *The Quarterly Journal of Economics*, August 2007.
- Dee, Thomas S. 2003. "Are There Civic Returns to Education?" *Journal of Public Economics*.
- Federsen J.T, Rational Theory and The Paradox of Not Voting, *The Journal of Economic Perspective*, Vol.18, No.1, 2004.
- Feddersen, Timothy J & Pesendorfer, Wolfgang, 1996. "The Swing Voter's Curse," *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 86(3), pages 408-24, June.
- Filer J.E., Kenny L.W.1980, Voter Turnout and the benefits of voting, *Public Choice* 35, 575-585.
- Gentzkow, M. 2006. "Television and Voter Turnout," *The Quarterly Journal of Economics*, MIT Press, vol. 121(3), pages 931-972, 08.
- Gentzkow M. , Shapiro J. M. , Sinkinson M. , " The effect of newspaper entry and exit on electoral politics" , NBER Working Papers, 2009.
- Geys B., Explaining voter turnout: A Review of aggregate-level research, *Electoral Studies* 24 (2006), 637-663.
- Graber, Doris A. ed.2000. *Media Power in Politics*. Washington, D.C.: CQ Press College.
- Lehoucq, F., Wall L.D., 2004, Explaining voter turnout rates in new democracies: Guatemala, *Electoral Studies* 23, 485-500.
- Lerner D. (1958), *The Passing of The Traditional Society*, Newyork, Free Press.
- Matsusaka J.G., Palda F. 1999, Voter Turnout: How much can we explain, *Public Choice* 98, 431-446.
- Matsusaka J.G., 1995, Explaining Voter turnout patterns : An information Theory, *Public Choice* 84: 91-117.
- Milligan, Kevin, Enrico Moretti, and Philip Oreopoulos. 2003. "Does Education Improve Citizenship? Evidence from the U.S. and the U.K." *Journal of Public Economics*.
- Obelholzer Gee F., Waldfogel J. "Media Markets and Localism: Does Local news *En Espanol* Boost Hispanic Voter Tuenout?", NBER Working Paper, 2006.

Powell, G. B., Comtemporary Democracies: Participation, Stability and Violence. Cambridge: Harvard University Press

RTUK, Radio and Television Supreme Council, Television Watching Propensity Study 2.

Settle R.F and Abrams, B.A., “The determinants of voter participation: A more general model”, Public Choice, 1976.

Stromberg D., Radio's Impact on Public Spending, *Quarterly Journal of Economics*, 119(1), 2004..

IJBEMP

International Journal of Business, Economics and Management Perspectives

Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi

ISSN: 2458-8997

Yıl: 2, Sayı: 6, Mart 2017, s. 11-20

Yrd. Doç. Dr. Zülfükar Aytaç KİŞMAN

Harvard Üniversitesi, Doktora Sonrası Araştırmacısı, kisman@fas.harvard.edu

(TÜBİTAK 2219 Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı Kapsamında)

Fırat Üniversitesi, Öğretim Üyesi, aytac@firat.edu.tr

Hilay YALÇIN

Fırat Üniversitesi, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

hilay.yalcin@gmail.com

**ULUSLARARASI SİYASİ KRİZLERİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: I. KÖRFEZ SAVAŞI
ÖRNEĞİ**

ULUSLARARASI SİYASİ KRİZLERİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ:

I. KÖRFEZ SAVAŞI ÖRNEĞİ

Özet

Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren yönünü batı medeniyeti olarak belirleyen Türkiye, Cumhuriyetin ilanından sonra da batı ile olan bağlarını siyasi ve ekonomik bağlamda geliştirmeye çalışmıştır. Coğrafi konumu, enerji kaynakları, iklimi, tarım ürünlerinin çeşitliliği, turizm imkânları sayesinde stratejik açıdan büyük bir öneme sahip olan Türkiye'nin bu jeo-stratejik pozisyonu ülkemizin gerek yerel gerekse de uluslararası çeşitli kriz ve problemlerle karşı karşıya kalmasında önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmada, genel olarak kriz kavramı incelenmiş ve ülkeler arasında yaşanan olayların krize dönüşmesinin ekonomik, siyasi, sosyal nedenleri ve sonuçları uluslararası boyutta incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumu üzerinde durularak bunun diğer ülkelerle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini nasıl etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin en önemli ticaret ortaklarından birisi olarak Irak ile dış ticaretimiz incelenmiş ve Körfez Savaşı'nın ülke arasındaki bu ticari ilişkiye etkileri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Krizler, Savaş, Dış Ticaret, I. Körfez Savaşı, Irak

THE EFFECTS OF THE INTERNATIONAL POLITICAL CRISES ON FOREIGN TRADE:

I. GULF WAR CASE

Abstract

Turkey, starting from the latest periods of Ottoman State set her direction through the West, and tried to develop political and economic relations with the western countries after the foundation of the republic as well. Turkey has great strategic importance with her geographical location, energy resources, climate, diversity of the agricultural products, tourism facilities. This geostrategic position of Turkey plays important role on our country's facing several domestic and international crisis and problems.

In this study, in general, the concept of crisis has been investigated and the economic, political and social reasons leading the incidents occurred among the countries into crisis have been analyzed at international level. Moreover the geographical and strategic position of Turkey have been examined in terms of how this factor effect our economic and political relations with the other countries. The foreign trade between Turkey and Iraq, as one of the strongest trade partners of Turkey, has been scrutinized by mentioning the First Gulf War's effects on these trade relationship.

Keywords: International Crisis, War, Foreign Trade, I. Gulf War, Iraq

GİRİŞ

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden ötürü başlayan ve kod adı *Çöl Fırtınası Harekâtı* olan Körfez Savaşı, sonrasındaki gelişmelerle beraber dünya tarihinde önemli bir yer edinerek bütün dünya ülkelerinin ilgi ve dikkatini çekmeyi başarmıştır. Savaş fiilen yaklaşık 3 hafta sürmüş olsa da öncesinde ve sonrasında etkileri, nedenleri ve sonuçları ile çok konuşulan bir savaş olmuştur. Savaşın ekonomik sonuçları düşünüldüğünde Türkiye için neden bu kadar önem taşıdığı net bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzdeki ekonomik ilişkilere bakıldığında da bu yöndeki kaygıların ne derece yerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkelerin ekonomik sosyal bağlarının kopmasına, mevcut ilişkilerinin azalmasına ve yıpranmasına neden olan sebeplerin krize dönüşmesinde, ülkeleri, süreçleri yöneten liderlerin payı büyüktür. Ülkeler arasında krizler dikkatle incelendiğinde, siyasi istikrarsızlığın ekonomik istikrarsızlığı beraberinde getirdiği görülmektedir. Ekonomik olarak büyümek için, siyaseten istikrarlı bir tutum sergilemek krizlerin büyümemesi için kaçınılmazdır. Siyasi istikrar ve güçlü konum ülkelerin geleceği ve sosyo-ekonomik kalkınma için hayati derecede önemlidir.

Krizlerin savaşa dönüşmesi ise ülkeler arası ilişkilerin yıpranmasına ve ticari ilişkilerin ciddi şekilde zarar görmesine neden olmaktadır. I. Körfez krizi ve hemen sonrasında başlayan savaşın, Türkiye ile sınır komşusu Irak arasındaki sosyo-ekonomik ilişkileri üzerinde yaptığı etki iki ülke için de azımsamayacak boyuttadır. Bu bağlamda uluslararası siyasi krizlerin veya savaşların olagelen dış ticaretler üzerindeki etkisi dikkatle incelenmelidir.

1. Kriz ve Siyasi Kriz Kavramı Üzerine

Günlük konuşma dilinde sıkça kullandığımız kriz kelimesi farklı bilim dallarında da yaygın olarak kullanılmaktadır. “Kriz” kelimesinin kökeni Yunanca ve “ayırarak ya da bölmek” anlamına gelmektedir.¹ Oxford Sözlüğüne göre kriz kelimesi, tarihsel kriz anlamında, ilk kez 17. yüzyıl başlarında, “bir şeyin gelişmesinde yaşamsal önemdeki ya da kesin aşama, dönüm noktası, daha iyi ya da daha kötü bir değişimin yakın olduğu durumu” belirtmek için kullanılmıştır. Kavramın sosyal bilimlerde yaygın kullanımı genel bir tanımını yapmayı da zorlaştırmaktadır. Genel olarak kavramdan, önceden beklenmeyen ve seçilemeyen, örgüt, organizasyon, kurum veya kuruluşlarca acele cevap verilmesi gereken ve çoğunlukla örgütlerin devamlılığını tehdit eden gerilimli durum anlaşılmaktadır.²

Günümüzdeki bazı yaklaşımlar, bir ülkede yaşanan ekonomik veya siyasi krizleri küreselleşmeci bir yaklaşımla açıklamaya çalışmaktadırlar. Küreselleşmenin, günümüzdeki siyasi gücün niteliğini ve biçimini değiştirdiğine ilişkin bir inanç bulunmaktadır. Ekonominin dış dünya ile bütünleşme derecesi arttıkça hükümetlerin piyasaya müdahale oranı azalmaktadır. Bu sebeple dünya ekonomisinde yaşanan bir gelişme, durgunluk ya da istikrarsızlık durumu, birçok ülkeyi aynı anda etkisi altına alabilmektedir. Bu durumlar ülkeler arasında ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılığın etkileri olarak dikkat çekmektedir. Ancak küresel krizleri yalnızca ekonomik etkenlere bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Krizlerin nedenlerini salt ekonomik kavramlarla açıklamaya çalışmak konuya yüzeysel yaklaşımdır. Ekonomide yaşanan kriz ve dalgalanmaların nedenleri ekonomik olduğu kadar siyasi de olabilmektedir.³ Öyle ki Francis Fukuyama Newsweek dergisinde kaleme aldığı “Amerikan A.Ş.’nin Çöküşü”⁴ isimli yazısında dünyadaki krizlerin ve bozulan dünya düzeninin nedenlerini açıklarken görüşlerini iki temele oturtmaktadır: siyasi ve ekonomik etmenler.

1.1. Siyasi İlişkilerin Yatırım ve Ekonomik İlişkilere Etkisi

Coğrafi mesafe, ortak sınır, vize muafiyeti, bölgesel ekonomik birliklere üyelik gibi mekanizmaların ülkelerin dış ticareti üzerinde etkileri mevcuttur.⁵ Dolayısıyla coğrafi yakınlık ve sınır komşuluğu gibi kavramlar dış ticarete etkili birer unsurdur. Yapılan ticaretin tarafı olan ülkelerdeki gelişmelerin bir diğerini etkilemesi de bu açıdan çok doğaldır. Bir ülkedeki siyasi istikrarsızlık, ekonomik istikrarsızlığa neden olarak ekonomik gelişmeyi yavaşlatmakta ve bu da beraberinde ekonomik istikrarsızlık getirmektedir.⁶ Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, bu istikrarsızlıkların krize ve hatta savaşa dönüşmesi de dış ticareti doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Ekonomik yatırımlar da gerek iç gerekse de dış kaynaklı olsun, siyasetten, uluslararası konjonktürden ve siyasi istikrardan bağımsız değildir. Yabancı yatırımların ülkeye girişinde aranan temel kriterler arasında siyasi güven ve istikrar vardır. Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından başka bir ülkeye taşınmasıdır. Yabancı yatırımlar, önceleri daha çok gelişmiş ülkelere yoğunlaşırken 1980’lerin sonlarından itibaren gelişmekte olan ülkeler de dikkat çekmeye başlamıştır. Yabancı sermaye hareketliliği üzerine geçtiğimiz yıllarda birçok araştırma yapılmıştır, büyümeden istihdama, teknolojik bilgidan verimliliğe kadar ekonomik, sosyal, siyasi, birçok unsurun yabancı yatırımlardan bir şekilde etkilendiğini ortaya koymuştur.⁷ Yani istik-

¹ Abdullah Özçelik, 367 *Tartışmaları Bağlamında Siyasi Krizler, Aktörler, Sebepler, Boyutlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012, s.3.

² Abdullah Özçelik, a.g.e. s. 4

³ Mevlüt Karabıçak, “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3, 2010, ss.254-255.

⁴ Francis Fukuyama, “Collapse of American Inc.”, *Newsweek*, 10 Mart 2008.

⁵ <http://www.newsweek.com/fukuyama-end-america-inc-91715>

⁶ Gökçe Tekin Turhan, *Kara Sınırları Komşuları ile Ticaretin Türkiye’nin Kalkınmasına Etkisi Çekim Modeli Yaklaşımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s.98.

⁷ Hüseyin Öztürk, *Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1950-2003)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004, s.2.

⁸ Kadir Karagöz, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler”, *Journal of Yaşar University*, 2(8), 2008, ss.930-931.

rarsızlıklar, kriz ve savaş halleri sadece mevcut süregelen dış ticarete etki yapmamakta, ileride doğabilecek ticari imkânları da etkilemektedir.

2. Türkiye'nin Coğrafi Konumu Ve Stratejik Önemi

Coğrafi olarak önemli denizlerle komşu olan Türkiye, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Karadeniz ülkeleri ve Rusya'nın sıcak denizlere açılan tek çıkış kapısıdır. İstanbul ve Çanakkale Boğazları sayesinde Roma ve Osmanlı İmparatorluğunun doğu ve batıya doğru genişleyerek uzun süreli devletler kurabilmeleri Türkiye'nin stratejik üstünlüğünün göstergesidir.⁸

Jeopolitik; terim olarak, coğrafya üzerinde yaşayan insanların lehine, bütün değerlerin en iyi şekilde kullanılmasıdır. Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirlerken, politika üretmez; coğrafi tabana dayalı veriler hazırlar. Bu bağlamda bir kara parçası olarak düşünüldüğünde ülkemiz, Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'yu birleştiren, doğu batı kültürünü sentezleyen bir bölge olmakla beraber tüm Türk dünyasının da merkezi konumundadır.⁹

Kaynak:

<http://atasoyconsulting.com/aboutturkey.html> (Erişim 28.01.2017)

Türkiye coğrafyası bir kenar devlet görünümüne sahiptir, komşularının sayısının çok olması nedeni ile bir kıta içi devlet duyarlılığına ve sorunlarına sahiptir. Türkiye'nin bulunduğu yer itibari ile önemli olan jeopolitik konumu, Türkiye'yi dikkatli stratejik politikalar üretmeye zorunlu kılmaktadır. Konumu itibari ile değerli yer altı ve yer üstü kaynaklara sahip olan ülkemiz, ilginin üzerinde toplanmasına sebep olmaktadır.¹⁰ Ancak Türkiye gerek uluslararası boyutta da bölgesel boyutta da çok fazla politik seçeneğe sahip olan bir ülkedir. Bunda elbette ki coğrafi konumunun ve günümüzdeki konjonktürel jeopolitik şartların etkisi vardır.¹¹

3. Türkiye'nin Dış Ticareti

Küreselleşmenin etkisi ile rekabetin gittikçe yaygınlaştığı ve zorlaştığı bir dönemde ülkeler hızlı bir şekilde gelişmektedir. Küresel değer zincirinin önemli bir oyuncusu olan Türkiye'nin de küresel trend ve değişimleri iyi analiz ederek doğru stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.¹² Her ülkenin ekonomik sosyal göstergelerini gelişmiş ülke insanların seviyesine çıkarma amacı vardır. Bunun için üretim, istihdam, ticari ilişkiler hedefle-

⁸ İlkur Şemşek, "Türkiye'nin Jeopolitik Önemi; Köprü mü? Kanat mı? Merkez mi?", Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi, Mart 2014, s.2.

⁹ İlkur Şemşek, a.g.e. s.6.

¹⁰ Zekeriya Çalışkan, "Jeopolitik Hassasiyet ve Türk Birliği", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Yıl 2011/12, s.79.

¹¹ Suat İlhan, *Avrupa Birliğine Neden Hayır – Jeopolitik Yaşam*, İstanbul, Ötüken, 2000, s.51.

¹² Mehmet Büyükeksi, "2014 Yılında Dünya Pazar Payımızı Artırdık İhracatta Büyüdük", *Türkiye İhracatçılar Meclisi Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu*, 2015, s.5.

nir. Dünya üzerinde oldukça önemli bir konumda bulunan ülkemiz, bu amaç doğrultusunda 24 Ocak 1980'den sonra ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsemiştir ve bu doğrultuda ekonomi politikasını belirleyerek günümüze kadar olumlu gelişmeler kaydetmiştir.¹³

Türkiye, ekonomik istikrar tedbirleri ile ihracata yönelik sanayileşme stratejisi doğrultusunda farklı bir ivme kazanmıştır, dış ticareti gelişmiştir ve çeşitlilik göstermiştir. Özellikle 80'li yıllarda ihracat rejiminde yapılan değişiklik ve düzenlemeler ile tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları yürürlükten kaldırılmış, ihracat serbestisi getirilmiştir. Hukuki düzenlemelerle beraber ihracatçılara, vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsis, gümrük muafiyetli ham madde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı parasal ve mali teşvikleri içeren kurumsal düzenlemeler hızlıca hayata geçirilmiştir. Bu ekonomik düzenlemelerin etkileri kısa sürede kendini göstermiş özellikle dış ticaret alanında olumlu gelişmeler yaşanmıştır.¹⁴

Tablo1: 1980-1990 Dönemi Dış Ticaret Gelişimi

Yıllar	İthalat Milyon\$	İhracat Milyon\$	Dış Ticaret Hacmi Milyon\$	İthalat/Gsmh %	İhracat/Gsmh %	İthalat/ihracat%
1980	7.909	2.910	10.819	13.8	4.9	36.8
1981	8.933	4.702	13.636	15.2	8.1	52.6
1982	8.842	5.745	14.588	16.7	10.7	65.0
1983	9.235	5.727	14.962	18.4	11.2	62.0
1984	10.756	7.133	17.890	21.9	14.2	66.3
1985	11.343	7.958	19.301	21.5	14.9	70.2
1986	11.104	7.456	18.561	19.2	12.7	67.1
1987	14.157	10.190	24.347	21.1	15.1	72.0
1988	14.335	11.166	25.997	20.3	16.7	81.4
1989	15.792	11.624	27.416	19.8	14.5	73.6
1990	22.302	12.959	35.261	20.8	11.9	58.1

Kaynak: DİE İstatistik Göstergeleri 1923-1990, Dış Ticaret İstatistikleri 1993, Ankara ss.25-28

1990'lı yıllar Türkiye için global anlamda körfez krizi ve dünya ekonomisindeki durgunluk, enflasyon, kamu açıkları, yükselen iç ve dış borç stoku, aşırı değerli kurlar gibi ulusal ekonomide meydana gelen ekonomik sorunlar nedeni ile sıkıntı bir sürecin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.¹⁵

Tablo 2: Türkiye Dış Ticaretinin 1990-2004 Görünümü

	İhracat Milyon\$	İthalat Milyon\$	Dış Tic. Açık Milyon\$	Dış Tic. Hc Milyon\$	İhracat Değişim%	İthalat Değişim%	Dış Tic. Açık Değişim %	Dış Tic. Hc Değişim %	İhracat/İthl Değişim %
1990	12.959	22.302	-9.343	35.261					
1991	13.593	21.047	-7.454	34.640	4.9	-5.6	-20.2	-1.8	64.6
1992	14.715	22.871	-8.156	37.586	8.2	8.7	9.4	8.5	64.3
1993	15.345	29.428	-14.083	44.773	4.3	28.7	72.7	19.1	52.1
1994	18.106	23.270	-5.164	41.376	18.0	-20.9	-63.3	-7.6	77.8
1995	21.637	35.709	-14.072	57.346	19.5	53.5	172.5	38.6	60.6
1996	23.224	43.627	-20.402	66.851	7.3	22.2	45.0	16.6	53.2
1997	26.261	48.559	-22.298	74.820	13.1	11.3	9.3	11.9	54.1
1998	26.974	45.921	-18.947	72.895	2.7	-5.4	-15.0	-2.6	58.7
1999	26.587	40.671	-14.084	67.258	-1.4	-11.4	-25.7	-7.7	65.4
2000	27.775	54.503	-26.728	82.278	4.5	34.0	89.8	22.3	51.0
2001	31.334	41.399	-10.065	72.733	12.8	-24.0	-62.3	-11.6	75.7
2002	36.059	51.554	-15.495	87.613	15.1	24.5	53.9	20.5	69.9
2003	47.253	69.340	-22.087	116.593	31.0	34.5	42.5	33.1	68.1
2004	63.121	97.540	-34.419	160.661	33.6	40.7	55.8	37.8	64.7
2005*	46.206	74.761	-28.555	120.967	17.4	20.7	26.5	16.5	61.8

Kaynak: Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor 2005 s.149. *Ocak-Ağustos ayı gerçekleşmesi

¹³ Zekeriya Mızırak, "Türkiye Dış Ticaretinin Gelişim Süreci (1980-2004)", *Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, Cilt 7, Sayı:1-2, 2004, Konya, s.89.

¹⁴ Zekeriya Mızırak, a.g.e, ss.90-92.

¹⁵ Zekeriya, Mızırak, a.g.e, ss.92-93.

4. Irak'ın Konumu ve Ekonomik Yapısı

Irak, siyasi, ekonomik, ticari ilişkileri yanı sıra tarihi bağların varlığı sebebiyle Türkiye için önemli bir sınır komşusudur. Özellikle yaşanan Körfez krizleri nedeniyle bölge ile ilişkiler zarar görmüş ancak daha sonradan zaman içinde düzelmeye başlamıştır. Dünyanın ilk önemli yerleşim yerlerinden biri olan Irak bölgesinde Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesi üzerine 1920'de İngiltere tarafından kurulan yeni siyasi oluşumun adı 'Modern Irak' olmuştur. Ancak bugün Irak, coğrafi konumu, stratejik önemi, petrol rezervleri sebebi ile Ortadoğu'nun önemli ülkelerinden biri olmaktadır. Türkiye'nin komşusu olması nedeni ile de ayrı bir öneme sahiptir.¹⁶

Osmanlı Devleti çatısı altında birlikte geçirilen uzun zamandan sonra Irak'ın 1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'dan ayrılması, ülkemiz açısından sancılı olmuştur. Musul Türkiye sınırları dışında kalmıştır ancak Musul'daki Türk çoğunluk düşünüldüğünde bu durumun objektif bir süreç olmadığı daha kolay anlaşılacaktır. Ancak Türkiye, komşu ülkelerle ilişkilerini bozmak istemediğinden Irak'tan toprak talebinde bulunmamıştır. 1990-1991 yıllarında Körfez Krizi nedeni ile Irak sorunu uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur ve Türkiye bölgeye yönelik daha aktif ve dikkatli siyaset izlemek zorunda kalmıştır.¹⁷

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimlerinin en temel unsuru enerjidir. Başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkeler enerji politikalarına son derece önem verirler. Bu bağlamda, dünyada sıcak ve soğuk savaşların temel sebebi enerji kaynaklarını ele geçirme ve enerjinin ticaretini kontrol altında tutma çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Enerji kaynakları göz önüne alındığında, Irak oldukça önemli bir potansiyele sahip bir Ortadoğu ülkesidir. Bu durum ülkeyi, ekonomik, siyasal, sosyal, toplumsal açıdan uluslararası arenada diğer ülkelerin dikkatini çekmesine sebep olmaktadır ve bir kısım uluslararası olayların merkezinde bir konumda olduğunu göstermektedir.

5. Körfez Savaşı

Ortadoğu ifadesi coğrafi tanımlamadan çok siyasi bir tanımlama niteliğindedir ve büyük ölçüde bölge dışındaki büyük güçler tarafından oluşturulmuş bir ifadedir. Ortadoğu bölgesinin sınırları, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa tarafından belirlenmiştir. Bölge zengin petrol yataklarına sahip olduğundan 1920'li yıllardan beri ABD'nin de ilgisi çekmiştir, bu nedenle ABD 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgeye yönelik bir politika oluşturmaya çalışmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa'nın zayıflaması ABD'yi Ortadoğu politikasının daha fazla içine çekmiştir. Ortadoğu, dünya petrol rezervlerinin %60'dan fazlasına ve doğalgaz rezervlerinin de yaklaşık % 35'ine sahip olduğundan stratejik bir bölge özelliğindedir. 1991 sonu ile 11 Eylül gerçekleştiği 2001 yılına kadar, ABD tek süper güç olarak, Irak'ın Kuveyt'i işgalinde görüldüğü gibi bölge üzerinde önemli bir hegemonya kurmuştur.¹⁹ Soğuk Savaş döneminde 1990'ların başına kadar ABD ve NATO ile SSCB ve Varşova Paketi arasında bir denge vardı. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması tek kutuplu dünya düzenini ortaya çıkarmış olması Amerika'nın bölgede etkili olmasını kolaylaştırmıştır.²⁰

Bu coğrafya, dünyanın hidrokarbon rezervinin % 73'üne sahiptir, komşu ülke olarak gelişmekte olan ve sürdürülebilir kalkınma için enerji güvenliğine en fazla ihtiyaç duyulan ülkeler arasındadır. Bu sebeple, bölge güvelliğini tehdit edeceği düşüncesi ile Türkiye, Irak'ın Kuveyt'i işgalini hemen kınayarak Birinci Körfez Savaşı'na destek vermiştir. Ülkemiz, bu süreç içinde Birleşmiş Milletlerin Irak'a yönelik yaptırım kurallarına uyumuş, Kerkük -Yumurtalık boru hattını kapatmış, uygulanan ekonomik ambargoya destek vermiştir. Bu tutumuyla Türkiye ciddi bir gelir kaybına uğramıştır. Türkiye sadece ekonomik zarara uğramamıştır, Irak'ın kuzeyinde

¹⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Özel Sayı II, Temmuz 2009, ss.1316-1318.

¹⁷ İrina Svistunova, "Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi(1990-2008)", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 14, Şubat 2010, ss.75-76.

¹⁸ A. Necdet Pamir, "Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları", *Metalurji Dergisi*, 134. Sayı, İstanbul, 2003, s.6.

¹⁹ Selim Kurt, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: XIX, Eylül 2014, s.168.

²⁰ Sedat Ergin, "Irak Savaşı ve Türkiye 'Irak Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Dünyadaki Konumu", *Çankaya Gündemi*, Sayı: 14, Temmuz 2003, ss.8.

otorite boşluğu oluşmuştur. Bu nedenle PKK terör örgütü, Türkiye dışında sığınacak kamplar elde etmiştir. Irak'taki mevcut durum nedeni ile PKK terör örgütü faaliyetlerini rahatça yürütebilmiştir. Bu sebeplerden ötürü Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, istikrarın yeniden sağlanması ülkemizin ulusal çıkarları açısından oldukça önemlidir.²¹

Körfez'de yaşanan süreci krize götüren ve 1. Körfez Savaşı'nı başlatan sebepler pek çok olmakla beraber göz önündeki sebepler olarak şunlar ifade edilebilir;

- 1980 – 1988 Irak-İran savaşlarında İran'ın Irak harekâtını püskürtmesi ve karşı taarruza geçmesi
- Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e yönelik tarihsel bir bağı ileri sürmesi
- Irak'ın İran'ın üretimini artırarak petrol fiyatlarını düşürmesinden olumsuz etkilendiğini belirtmesi

Irak, İran savaşlarında Kuveyt'ten aldığı borçları Kuveyt'in silmemesini bahane ederek 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ederek burayı 19. ili olarak ilhak ettiğini duyurmuştur. Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararı uyarınca Irak 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmediğinden 17 Ocak 1991 tarihinde ABD öncülüğündeki müttefikler "Çöl Fırtınası Operasyonu" ile Irak'a hava ve kara harekâtı başlatmıştır.²²

Saddam döneminde, Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmesinin temel nedenlerinden biri Kuveyt'i İngiltere tarafından oluşturulmuş yapay bir devlet olarak görmesidir. Bir başka neden ise petrol fiyatları politikasındaki düşüncelerde farklılıkların ortaya çıkmasıdır.²³

Güvenlik Konseyinin 678 sayılı kararınca Irak'ın 15 Ocak 1991 gece yarısına kadar Kuveyt'ten birliklerini geri çekmemesinden ötürü, 17 Ocak 1991 sabah saatlerinde Suudi Arabistan'dan havalanan Amerikan ve İngiliz uçakları Irak'taki askeri hedefleri vurmaya başlamıştır. Radar tesisleri ve erken uyarı sistemleri, havaalanları, füze üsleri ve Kuveyt'teki Irak birliklerinin lojistik kanalları başlıca hedefler olarak vurulmuştur.²⁴

Yaklaşık 100 saat süren kara harekâtından sonra, Irak yenilmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı kararı ile Irak sıkı bir denetim altına alınmıştır.²⁵

6. Türk Dış Ticareti ve I. Körfez Savaşı'nın Etkileri

Türk dış ticaretinde genel olarak ülke gruplarına göre dış ticaret gelişimi incelendiğinde, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin önemli bir paya sahip olduğu görülür. 1980 yılında ismi geçen ülkelere toplam ihracatı içinde % 44,4'lik bir pay ayıran ülkemizin bu oranı 1990'da % 55,96'ya çıkmıştır. Aynı dönemde ülkemiz ithalatta % 45,2'den % 67,5'e yükselmiştir.²⁶ 1980-1990 yılları arasında ihracata dayalı büyüme modeli ile dış ticarete nicel gelişmeler gözlenmiştir. Sanayi ürünleri ihracatının artması Türkiye'de sanayinin gelişmesi ve sanayileşmenin hızlanması olarak düşünülmemelidir, bu yanıltıcı bir ifade olacaktır. Çünkü bu gelişmelerin temelinde dış ticaretin etkisi ile eksik kapasitelerin iyi belirlenerek etkin kullanılması gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.²⁷

1990'lı yılları incelediğimizde, uluslararası ticaretin gelişimi ve rekabetin değişen yapısı karşısında Türkiye Ekonomisi 1980'li yıllarda ekonomik büyüme ve sanayileşme stratejisi bakımından ithal ikameci sanayileşmenin yerine ihracata yönelik büyümeyi hedef alan bir strateji ile ilerlemeyi planlamıştır. Bu planlama,

²¹ Levent Ak, *ABD'nin Irak Savaş Stratejisinin İncelenmesi (2003-2010)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.1.

²² Mehmet Öztürk, "1. Körfez Savaşı'ndan (1990-91) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk- Amerikan İlişkilerine Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 16, Ocak-Şubat-Mart 2010, s.2.

²³ Mehmet Öztürk, a.g.e. ss.1-2.

²⁴ Mehmet Öztürk, a.g.e. s.5.

²⁵ Mehmet Öztürk, a.g.e. ss.6.

²⁶ Zekeriya Mızırak, a.g.e, s.94

²⁷ Zekeriya Mızırak, a.g.e, s.94

ekonominin tüm yönleri ile dışa açılmasını ve piyasa ekonomisi enstrümanlarını harekete geçirmeyi ve ülke ekonomisinin dünya ekonomisi ile entegrasyonunu amaçlamaktadır.²⁸

Körfez krizi özelde ve dünyadaki ekonomik durgunluk da genelde, Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. İhraç ürünlerinin maliyetlerinde artışlar meydana gelmiştir, bunu izleyen süreçte rekabet avantajı kaybolmuştur, bu sebeplerle ihracatçının lehine olan kur politikasından vazgeçilerek TL'nin aşırı değerlenmesine göz yumulmuştur. Dış ticarete en yüksek ortak paydayı oluşturan Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik sorunlarının artması, Körfez krizinin etkilerinin ortaya çıkması ve eski doğu bloğu serbest piyasa ekonomisine geçmesi gibi faktörler sonucunda 1990-1993 yıllarında ihracatta yavaşlama görülmüştür.²⁹

1.Körfez Savaşı sonrası küresel güçlerin Baas yönetimine karşı uyguladıkları 36. Paralel sınırı ile Irak merkezi yönetiminden ekonomik olarak koparılan Kuzey Irak'ın bütün bir ekonomik yaşamı, bulunduğu coğrafya sınırları bakımından bir bakıma bütünüyle Türkiye ile ticarete dayandırılmıştır.³⁰ Irak Savaşı, global ekonomik durgunluk, rekabetin farklılaşması gibi sebeplerle bütün dünya ülkelerinin ilgisini ve dikkatini çekmiştir. Savaş fiilen kısa sürmüş olsa da etkileri ve sonuçları itibarı ile hala üzerinde konuşulan bir savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak Savaşı, stratejik öneme sahip olan ülkemiz için de ekonomik, siyasi, sosyal açıdan oldukça önemlidir. Yakın geçmişimizden bugüne doğru inceleme yapıldığında 1991 Körfez Savaşı'nın, önemli sınır komşusu olarak Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki etkilerini görmek mümkündür.

Coğrafi yönden Irak sınır komşumuz olduğundan Iraktaki savaş; etkileri, nedenleri ve sonuçları itibarı ile ülkemiz ekonomisinin yönünü belirlemede oldukça önemli rol oynamıştır. Irak, Körfez Savaşı öncesinde diğer sınır komşularımıza kıyasla ihracatımızın fazla olduğu, ihracatımızı en büyük hızla artırabildiğimiz ülkedir. 1988 yılında toplam ihracatımız 11.6 milyar dolardır ve ihracatımızda en büyük paya % 8.5 ile Irak sahip olmuştur.³¹

Irak ile ticaretimizde Habur sınır kapısı, Türkiye ile üçüncü ülkelere ticaret ve taşımacılıkta oldukça önemli role sahiptir. Her gün yaklaşık 1500 araç Habur'dan giriş ve çıkış yapmaktadır. Türk ihraç malları ile üçüncü ülke malları da bu sınır kapısı ile taşınmaktadır. Yine Körfez Savaşı öncesinde Türkiye Irak'a mal ihracatından başka hizmet ihracatı da yapmaktaydı. Başta bankacılık olmak üzere farklı hizmetlerden gelir elde edilmektedir. Türk iş adamlarının ihalelere katılmak üzere müteahhitlik hizmetleri ile kazanç sağlamaları da bunlara bir örnektir. Körfez Savaşı sebebiyle bu tür ekonomik faaliyetler de zarar görmüştür.

2 Ağustos 1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesinin ardından, dört gün sonra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, geri çekil uyarısını dikkate almayan Irak'a karşı uygulanan ekonomik ambargo;

- Ülke olarak Irak pazarındaki ticaretimizi olumsuz etkilemiştir.
- Savaş sonrası petrol fiyatlarındaki artış ithalat maliyetlerinin artmasına sebep olmuştur.
- Savaş öncesinde ortalama 200 milyon dolarlık hayvan ihracatı varken savaş sonrası ihraç ettiğimiz ürünlerden et ithal edilmeye başlanmıştır.
- Petrol boru hattı kapatılması ile Türkiye navlun getirisini kaybetmiştir.
- Doğu ülkelerine sağlanan nakliye hizmetleri olumsuz etkilenmiştir, müteahhitlik kazançları azalmıştır, Irak hükümeti ödeme gücünün azalması nedeni ile Merkez Bankası ve Türk Bankacılık kesimi 2,5 milyar dolar zarara uğramıştır.
- Savaşın doğrudan etkilerinin yanında, turizmde rezervasyon iptalleri gibi dolaylı etkilerinin olduğunu söylemek de mümkündür.³²

Irak Savaşı Sonrasında ise;

- İflas eden şirketler artmıştır.
- İşsizlik artmıştır, yatırımlar ve gelirler azalmıştır.
- Savunma, ilaç ve gıda sanayiinde ilerleme görülmüştür.
- Akaryakıt fiyatları düzenli olarak yükselmiştir.

²⁸ Murat Doğanlar, Harun Bal, Mehmet Özmen, "Uluslararası Ticaret ve Türkiye'nin İhracat Fonksiyonu", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 7, s.91.

²⁹ Zekeriya Mızırak, a.g.e, s.93

³⁰ Mehmet Öztürk, a.g.e. ss.15-18.

³¹ Dilek Özbeke, "Irak'taki Savaşın Türk Ekonomisine Etkileri", *Çankaya Gündemi*, Sayı: 14, Temmuz 2003, s.4.

³² Dilek Özbeke, a.g.e., s. 4-7.

- Yeniden yapılandırma sürecinde çimento, demir, çelik başta olmak üzere farklı mal ve hizmet ihracatında artış gözlenmiştir.
- Savaşın bitmiş olması Türkiye açısından en önemli gelişmedir. Bunların yanında, Irak'a ulaşımın en kısa yoldan ülkemiz üzerinden sağlanacağı düşünüldüğünde, bu durumun daha uzun vadede küçümsenmeyecek derece faydalı olacağını söylemek mümkündür.³³

Körfez krizi öncesinde 1,5-2 milyar dolar seviyelerinde olan Türkiye ile Irak arasındaki dış ticaret hacmi krizle birlikte büyük gerileme göstermiştir. Ardından yürürlüğe konulan BM ambargo kararları Türkiye'nin dış ticaretinde çok önemli bir pazarın kaybolmasına sebep olmuştur. Bu Türkiye'de doğrudan ve dolaylı olarak pek çok firmanın zarar görmesine ve hatta iflas etmesine sebep olmuştur. Kriz Irak ile olan sınır ticaretini de yok ederek bölgede iş yapan binlerce kamyon ve tırın iş yapamaz hale gelmesine sebebiyet vermiştir.³⁴

Türkiye İstatistik Kurumu (Tük) verilerine göre 1. Körfez Savaşının birkaç yıl öncesi ve birkaç yıl sonrası için ortaya çıkan dış ticaret rakamları bu savaşın Türk dış ticareti üzerindeki dönemsel etkilerini net olarak ortaya koymaktadır.

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar
1988	986.118.063	1.436.501.884
1989	445.306.256	1.649.750.328
1990	214.504.081	1.046.531.886
1991	122.398.356	492.040
1992	212.012.048	908.402
1993	160.016.825	0
1994	140.971.804	0
1995	124.138.703	0

Tabloda da görüldüğü üzere 1. Körfez Savaşı sonrasında özellikle Birleşmiş Milletler ambargosunun da etkisi ile Türkiye'nin Irak'tan yaptığı ithalatı sıfıra düşmüş, ihracatı da azalmıştır. Daha sonraki yıllarda düzelme sürecine girse de bölge ile olan ticaretimiz 2003 yılında başlayan ve Amerika'nın Irak'ı işgali ve Saddam Rejiminin devrilmesi ile neticelenen II. Körfez Krizi ve Savaşı ekonomik ve siyasi dengeleri yine yerinden oynatmıştır.

SONUÇ

Savaş öncesi ve sonrasında Türkiye Irak için önemli bir sınır komşusu olma özelliğini kaybetmemiştir. Enerji kaynakları bakımından oldukça zengin olması, özellikle petrol rezervi bakımından zengin yataklara sahip olması nedeni ile dünyanın büyük güçlü devletlerinin odağı olan Irak, I. Körfez Savaşı sonrasında uygulanan BM ambargosuyla ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. 2003 yılında Saddam Rejiminin devrilmesine kadar süren bu ambargo sırasında Türkiye de, yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı üzere, ciddi ekonomik kayıplara uğramıştır. Önemli ölçüde mal ve hizmet ihraç ettiğimiz ülke olarak Irak'taki savaş ve uygulanan ambargo Türkiye'yi bu bağlamda negatif olarak etkilemiştir. Buradan hareketle de denilebilir ki, I. Körfez Savaşı sonrasında, ithalat ve ihracat rakamlarında büyük oranda azalma olmuştur.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, en önemli sınır komşularımızdan biri olan Irak'taki siyasi gelişmeleri yakından takip etmek Türkiye için çok önemli bir sorumluluktur. Irak Türkiye Cumhuriyeti için hem siyasi hem kültürel hem de ekonomik olarak çok önemli bir sınır komşusudur. Irak'ta meydana gelen her krizde direk olarak etkilenen dış ticaretimiz, sınırimızda yaşanan gelişmeler, PKK terör örgütünün bölgedeki faaliyetleri ve Irak'ta yaşayan Türkmen nüfus gibi faktörler, Türkiye'yi Irak konusunda daha aktif ve daha dikkatli politika izlemeye, yaşanan ve yaşanabilecek krizlerden en az zararlı çıkmasını sağlayacak koruyucu ve önleyici politikalar üretmeye zorlamaktadır. Irak sadece büyük güçlerin değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin de ajandasında ekonomik, siyasi ve sosyal olarak üst sıralarda yer almalıdır.

³³ Dilek Özbek, a.g.e., s. 4-7.

³⁴ *Irak ile Dış Ticaret (BM Kararları Çerçevesinde)*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 33, Ağustos 1996, ss.21-22.

KAYNAKLAR

- Ak, Levent, *ABD'nin Irak Savaş Stratejisinin İncelenmesi (2003-2010)*, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Büyükekşi, Mehmet, “2014 Yılında Dünya Pazar Payımızı Artırdık İhracatta Büyüdük”, *Türkiye İhracatçıları Meclisi Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu*, 2015.
- Çalışkan, Zekeriya, “Jeopolitik Hassasiyet ve Türk Birliği”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Yıl 2011/12, ss.75-89.
- Doğanlar, Murat; BAL, Harun; Özmen, Mehmet, “Uluslararası Ticaret ve Türkiye'nin İhracat Fonksiyonu”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 7, ss.83-109.
- Ergin, Sedat, “Irak Savaşı ve Türkiye 'Irak Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Dünyadaki Konumu’”, *Çankaya Gündemi*, Sayı: 14, Temmuz 2003, ss.8-11.
- Irak ile Dış Ticaret (BM Kararları Çerçevesinde)*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 33, Ağustos 1996.
- İlhan, Suat, *Avrupa Birliğine Neden Hayır-Jeopolitik Yaşam*, İstanbul, Ötüken, 2000.
- Karabıçak, Mevlüt, “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3, 2010, ss. 251-270.
- Karagöz, Kadir, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler”, *Journal of Yaşar University*, 2(8), 2008, ss.927-948.
- Kurt, Selim, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikası”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: XIX, Eylül 2014, ss.167-196.
- Mızırak, Zekeriya, “Türkiye Dış Ticaretinin Gelişim Süreci (1980-2004)”, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, Cilt 7, Sayı:1-2, 2004, Konya, ss.89-100.
- Özbek, Dilek, “Irak Savaşı ve Türkiye Irak’taki Gelişmelerin Türk Ekonomisine Etkileri: Genel Yaklaşım”, *Çankaya Gündemi*, Sayı: 14, Temmuz 2003, ss.4-7.
- Özçelik, Abdullah, *367 Tartışmaları Bağlamında Siyasi Krizler, Aktörler, Sebepler, Boyutlar*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012.
- Öztürk, Hüseyin, *Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1950-2003)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004.
- Öztürk, Mehmet, “1. Körfez Savaşı’ndan (1990-91) 11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 16, Ocak-Şubat-Mart 2010, ss.1-27.
- Pamir, A. Necdet, “Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları”, *Metalurji Dergisi*, 134. Sayı, İstanbul, 2003, ss.1-40.
- Svistuna, İrina, “Irak Faktörünün Türkiye’nin Ortadoğu Politikasına Etkisi(1990-2008)”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 14, Şubat 2010, ss.74-84.
- Şemşek, İlknur, “Türkiye’nin Jeopolitik Önemi, Köprü mü? Kanat mı? Merkez mi?”, Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi, Mart 2014.
- Turhan Tekin, Gökçe, *Kara Sınırları Komşuları ile Ticaretin Türkiye’nin Kalkınmasına Etkisi Çekim Modeli Yaklaşımı*, Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Özel Sayı II, Temmuz 2009, ss.1315-1343.